

УДК 351.72:347.73(477)

В.Т. Білоус,

доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ – СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У статті розкривається вплив правового забезпечення інвестиційної безпеки держави на рівень фінансової безпеки держави загалом. У статті наголошується, що для ефективного державного регулювання інвестиційної безпеки необхідно гармонізувати інтереси держави й частки капіталу шляхом вироблення принципів та погоджених орієнтирів і завдань розвитку, а також механізмів їхнього досягнення. Визначено роль та місце інвестиційної безпеки держави у процесі забезпечення добробуту громадян нашої держави.

Ключові слова: інвестиційна безпека, правове забезпечення інвестиційної безпеки, фінансова безпека, правове забезпечення фінансової безпеки, інвестиційний клімат.

В статье раскрывается влияние правового обеспечения инвестиционной безопасности государства на уровень финансовой безопасности государства в целом. В статье отмечается, что для эффективного государственного регулирования инвестиционной безопасности необходимо гармонизировать интересы государства и частного капитала путем выработки принципов и согласованных ориентиров и задач развития, а также механизмов их достижения. Определены роль и место инвестиционной безопасности государства в процессе обеспечения благосостояния граждан нашего государства.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, правовое обеспечение инвестиционной безопасности, финансовая безопасность, правовое обеспечение финансовой безопасности, инвестиционный климат.

Paper reveals the impact of the legal support of investment security of the state on the level of financial security of the state as a whole. Paper stipulates that it is necessary to harmonize the interests of the state and private capital through the development of principles and agreed benchmarks and development objectives and mechanisms for achieving them. The role and place of the investment security of the state were indicated in the provision of citizens' welfare in our state.

Key words: investment security, legal support of investment security, financial security, legal support of financial security, investment environment.

Виявлення, ідентифікація та вимірювання факторів ризику, небезпек і загроз є одним з найважливіших завдань забезпечення фінансової та інвестиційної безпеки. Однією з найважливіших складових фінансової безпеки є інвестиційна безпека держави, яка дає можливість: відтворювати науково-технічний та інтелектуальний потенціал нації; здійснювати розширене відтворення основного капіталу; підтримувати конкурентоспроможність економічної системи держави; гарантувати зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку і міжнародного співробітництва; створювати стратегічні резерви; долати депресивні явища в регіонах країни; зберігати і відновлювати природні ресурси; утримувати на безпечному рівні екологічні параметри.

Потрібно зазначити, що у вітчизняній науковій літературі небагато наукових публікацій, які присвячені правовому забезпеченню інвестиційної безпеки держави. Зокрема, вони розглядалися у працях Дж. Кейнса, Т. Мальтуса, Д. Рікардо, А. Сміта, М. Туган-Барановського та інших дослідників. Сучасна проблематика інвестиційних процесів за умов трансформації аналізується в дослідженнях провідних вчених України – Ю. Бажала, В. Базилевича, О. Бригінця, В. Гейця, М. Денисенка, П. Єщенка, Б. Кваснюка, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, О. Махмудова, А. Музиченка, М. Недашківського, Ю. Ніколенка, В. Савчука та інших.

Мета статті – визначення правового забезпечення інвестиційної безпеки держави як структурного елементу фінансової безпеки держави та її вплив на добробут громадян нашої держави.

Фінансова безпека держави залежить від інвестиційного клімату, тобто сукупності політичних, правових, економічних та соціальних умов, що забезпечують інвестиційну діяльність вітчизняних і закордонних інвесторів.

Держава має сприяти формуванню привабливого інвестиційного клімату й гарантувати інвесторам недоторканність їхнього капіталу й можливість його повернення з відповідним прибутком. На сьогодні інвестиційний клімат перебуває в несприятливих умовах. Це пов'язано з політичною нестабільністю, недосконалістю законодавчої влади.

Головною метою Стратегії економічного та соціального розвитку України на 2015–2020 рр. є впровадження в Україні європейських стандартів життя, виведення України на провідні позиції у світі та створення реальних передумов набуття членства в Європейському Союзі, а для її досягнення слід виконати послідовні кроки за напрямом європейської інтеграції на 2015–2020 рр. На першому етапі передбачається розвиток національної економіки, зміцнення конкурентоспроможності та створення сприятливих умов з метою накопичення інвестиційних ресурсів. Це значно поліпшує відповідальність держави щодо її інвестиційної привабливості та, відповідно, інвестиційної безпеки.

Слід зазначити, що тільки реальні інвестиції, спрямовані на підтримання діючих потужностей і створення нових матеріальних об'єктів (чисті інвестиції), тобто тільки інвестиції, що забезпечують приріст реального капіталу, а відтак, і національного багатства, можна брати до уваги при визначенні інвестиційної безпеки.

У статті 2 Закону України “Про інвестиційну діяльність” зазначається, що під інвестиційною діяльністю слід розуміти сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [1]. Вважаємо, що формувати систему інвестиційної безпеки в Україні варто з урахуванням дотримання антиінфляційної політики, досягнення скорочення бюджетного дефіциту.

Основними загрозами інвестиційній безпеці держави є: брак інвестиційної стратегії; високі інвестиційні ризики; політична нестабільність; недосконала законодавчо-нормативна база; зменшення частки прибутку в джерелах фінансування інвестицій; обмеженість доступних фінансових коштів; загострення платіжної та бюджетної криз; відсутність ефективних механізмів трансформації заощаджень населення в інвестиції; брак кваліфікованої підготовки фахівців; відсутність дієвої системи страхування іноземних інвестицій.

Важливим джерелом капітальних вкладень має бути цілеспрямоване інвестиційне використання коштів від приватизації державного майна. Розрізняють такі головні напрями активізації інвестиційного процесу шляхом приватизації: удосконалення законодавства про власність і земельного законодавства з метою регулювання прав власності та повноважень землекористування, а також прав

власності на інші об'єкти іпотеки; прискорення приватизації малих, середніх та великих підприємств і об'єктів незавершеного будівництва; активізація інвестиційної діяльності населення та фінансових посередників; удосконалення ринку нерухомості; постприватизаційна підтримка роздержавлених підприємств.

Проблема забезпечення інвестиційної безпеки є особливо актуальною для України, що має забезпечити розбудову ринкової економіки, подолати деформації у структурі економіки, здійснити оновлення продукції та виробничого апарату у промисловості, освоїти нові для себе види діяльності у сфері послуг.

Однозначне визначення сутності інвестиційної безпеки на сьогодні відсутнє. Так, окремі автори [3, с. 14] під інвестиційною безпекою розуміють такий рівень інвестування економіки, який забезпечував би її розширене відтворення, раціональну реструктуризацію та технологічне переозброєння. Інші [5, с. 24] ж зазначають, що інвестиційна безпека визначається можливістю нагромадження ресурсів або капітальних вкладень. За належного його рівня підвищується капіталовіддача функціонування секторів економіки, зростають темпи розширеного відтворення й технологічного переозброєння економіки.

Окремі автори [2, с. 20; 6, с. 25] виділяють поняття “безпека інвестиційних вкладень”, під якою розуміють відсутність ризику втрат капіталу (вкладених коштів і майбутніх доходів).

Під інвестиційною безпекою держави, на думку О. Барановського, слід розуміти досягнення рівня інвестицій, що дозволяє оптимально задовольняти поточні інвестиційні потреби національної економіки за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, оптимального співвідношення між розмірами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу [7, с. 366].

Забезпечення інвестиційної безпеки має будуватися з урахуванням різкого скорочення експорту українського капіталу за межі України, високого ступеня пов'язання міжнародних капіталів, відсутності великих мас вільного іноземного капіталу, гострої конкуренції між сферами його вкладання і країнами, які залучають іноземний капітал. Іноземні інвестори твердо дотримуються правила: вкладати капітал туди, де низький ступінь ризику і висока оборотність вкладених коштів [7, с. 366].

З викладеного вище випливає, що в найбільш узагальненому вигляді інвестиційну складову економічної безпеки можна визначити як сукупність нормативно-правових, соціальних і екологічних умов, що визначають тип і динаміку відтворювального процесу, які забезпечують надійність відшкодування та ефективність вкладеного капіталу. Іншими словами, під інвестиційною безпекою держави слід розуміти також спроможність підтримувати виробничі нагромадження і капітальні вкладення на рівні, що забезпечує необхідні темпи розширеного відтворення, реструктуризацію і технологічне переозброєння економіки. Тобто інвестиційна безпека дає змогу оптимально задовольняти поточні потреби економіки в капітальних вкладеннях за обсягом і структурою з урахуванням ефективного використання і повернення коштів, які інвестуються, досягнення оптимального співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну і вітчизняних за рубіж, підтримання позитивного національного платіжного балансу.

Головним критерієм інвестиційної безпеки є конкурентоспроможність економіки як процесу реалізації економічної безпеки у динаміці. Цей підхід притаманний науковим розробкам В. Мунтіяна щодо національної безпеки [4, с. 434–435]. З огляду на те, що критерієм економічної безпеки є підтримання в

адекватному стані умов життєдіяльності (економічне зростання, добробут населення), то матеріальною основою цього виступає певний рівень інвестування та інвестиційної безпеки. Виділення названих критеріїв пов'язане з існуванням порогових граничних значень допущення певного ймовірного порушення безпеки. Тобто визначення інвестиційної безпеки має бути пов'язана з мірою, що виражає органічну єдність якісної та кількісної визначеності явища інвестиційної безпеки. Виділення названих критеріїв інвестиційної безпеки дає можливість визначити інвестиційну безпеку як соціально-економічну форму руху національної економіки в сучасних умовах.

Методологія визначення критеріального рівня інвестиційної безпеки дає можливість виділити позитивний та нормативний аспекти інвестиційної безпеки. Позитивний аспект інвестиційної безпеки виступає в ролі поєднання захищеності й розвитку національної економіки. З позицій захищеності інвестиційна безпека передбачає подолання певних загроз і досягнення критеріального рівня соціально-економічних показників. З позицій розвитку інвестиційна безпека означає реалізацію необхідних темпів економічного зростання.

Нормативний аспект оцінки інвестиційної безпеки виступає як поєднання стану і процесу розвитку, що гарантовані державою. Кінцевою метою цього поєднання є конкурентоспроможність економіки, а засобом її досягнення є інструменти індикативного регулювання інвестування та механізми саморозвитку.

На наш погляд, поняття “інвестиційна безпека” означає процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати і підтримувати такий рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідним для забезпечення стійкого розвитку і соціально-економічної стабільності країни, зростання конкурентоспроможності національної економіки та добробуту населення.

Це визначення є методологічним продовженням уточнення поняття “економічна безпека”, доповнює й поглиблює його з боку сутності інвестиційної складової безпеки, виражає взаємозв'язок між ними й розкриває зв'язки між основними складовими економічної безпеки. Інвестиційна безпека – це і стан, і процес. З одного боку, вона характеризує досягнутий рівень використання інвестиційних ресурсів в економіці, а з іншого, – розкриває процес та напрями ефективного їх використання.

Таким чином, інвестиційна складова – це особлива підсистема фінансової безпеки, що створює передумови для найкращого використання соціально-економічних відносин у розвитку й науково-технічному відновленні продуктивних сил суспільства через активну інвестиційну діяльність. У дослідженні структури інвестиційної складової ми пропонуємо враховувати: включення інвестиційної складової в систему економічної безпеки України; диференціацію інвестиційної складової за різними рівнями економіки (країна, регіон, галузь, підприємство); властивість синергізму, тобто інвестиційна складова економічної безпеки країни не є простою сукупністю інвестиційних складових економічної безпеки регіонів і підприємств; формування інвестиційної складової під впливом багатьох об'єктивних факторів; виникнення різних ризиків як наслідок відповідних умов.

З наведеного визначення випливає, що одним із найважливіших компонентів аналізу й управління інвестиційною безпекою є аналіз загроз, динаміки їхнього нагромадження та оцінка ступеня їхнього впливу. При цьому мають бути розглянуті як внутрішні загрози (стан фондових ринків, банківської системи, технологічний рівень виробництва основних галузей економіки, ступінь зносу основних виробничих фондів, неготовність будівельного комплексу регіону забезпечити необхідний

рівень обсягів будівництва), так і зовнішні загрози, спричинені умовами на зовнішніх ринках і проявами відцентрових тенденцій. Тобто основне завдання полягає в побудові оцінки, що дає змогу в процесі діяльності інвестиційної системи чисельно визначити загрозу зменшення потоку інвестицій у реальний сектор економіки, щоб вчасно вжити заходів з недопущення цього.

Інвестиційна безпека зумовлюється структурою й домінуванням на вітчизняному ринку тих чи інших мотивів інвестування, ступенем диверсифікації інвестиційних джерел. За інших рівних умов рівень інвестиційної безпеки підвищується за наявності більшої кількості джерел внутрішніх і зовнішніх інвестицій. На рівень інвестиційної безпеки держави впливає величина відпливу капіталу (окрім прямих інвестицій в інші країни) з країни, оскільки на неї скорочується потенційно можливий обсяг сукупних інвестицій. Інвестиційна безпека характеризується також рівнем повернення вкладених коштів. Так, наприклад, у 1989–1993 рр. інвестиції, вкладені в країни Центральної і Східної Європи, повернулися лише на 75 %.

Досить складною в питаннях інвестицій є взаємодія органів загальнодержавної влади та органів місцевого самоврядування. З одного боку, практично будь-які законодавчі зусилля керівництва держави з формування сприятливого інвестиційного клімату можуть бути заблоковані неефективністю роботи органів місцевої влади. З іншого боку, робота на місцевому рівні зі створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій досить часто може компенсувати окремі недоліки загальнодержавного регулювання. Забезпечення інвестиційної безпеки держави є досить складним механізмом, що дає можливість розвиватися державі за рахунок залучення інвестицій, причому як внутрішніх, так і зовнішніх. Механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави можна визначити як сукупність способів та засобів, за допомогою яких реалізується управління рухом інвестиційних ресурсів для забезпечення реалізації національних фінансових інтересів, а також здійснюється запобігання загрозам фінансовій безпеці. Умовно механізм забезпечення інвестиційної безпеки держави можна поділити на ряд сегментів, а саме: механізм ринкового регулювання, що працює на засадах самоорганізації та коригує інвестиційну безпеку держави в фінансовій сфері; механізм державного регулювання інвестиційних процесів; механізм приватного інвестування, що становить організацію співробітництва держави та інших юридичних та фізичних осіб, які займаються або прагнуть займатися інвестиційною діяльністю на території держави або спільно з нею.

У сукупності всі перераховані механізми є цілісною системою, у якій залежно від особливостей розвитку фінансової системи можуть переважати ті або інші компоненти.

Основним із перерахованих компонентів є механізм ринкового регулювання, що пов'язує різних юридичних та фізичних осіб та містить найбільші можливості задоволення потреб у безпеці фінансового розвитку держави. Зазвичай інвестори бажають працювати на стабільних ринках та за чітко обумовленими правилами, значна частина яких закріплюється в міжнародному та загальнодержавному праві й характеризується певним рівнем стабільності за змістом та в часі. У переважній більшості згадані вище правила забезпечують як органи державного регулювання, так і органи регулювання, що створюються самими учасниками інвестиційного ринку [8, с. 53–55].

Особливе місце у забезпеченні інвестиційної безпеки належить страхуванню інвестиційних ризиків. При цьому слід зазначити, що іноземний капітал більш “нервово” реагує на щонайменшу дестабілізацію в Україні, ніж національний.

Необхідно підкреслити, що, на жаль, іноземні страхові структури розглядають Україну як країну з дуже високим ступенем інвестиційного ризику.

Великого значення для забезпечення високого рівня інвестиційної безпеки держави набуває добросовісна поведінка інвесторів. Впливає на стан інвестиційної безпеки і рівень узгодження інтересів менеджерів, мажоритарних і міноритарних власників, які на практиці часто не збігаються. З позиції інвесторів подібна розбіжність збільшує ризик вкладень і ставить під сумнів отримання необхідної дохідності. У результаті один і той же бізнес може мати для інвестора різну цінність залежно від відчуття непорушності своїх інтересів.

Рівень інвестиційної безпеки не в останню чергу зумовлюється ступенем поінформованості інвесторів. У зв'язку з цим, необхідно підкреслити, що в Україні інвестори, на думку експертів, мають справу з не досить ефективним ринком, що, з одного боку, дає можливість отримувати надприбутки інсайдерам, а з іншого, робить більш-менш коректне прогнозування неможливим. Більшість торговців на вітчизняному фондовому ринку не в змозі визначити інвестиційну вартість акцій або внаслідок відсутності необхідної інформації, або внаслідок невідповідності персоналу до подібного аналізу.

Поряд з цим інвестиційна безпека залежить від того, яким чином індивідуальні інвестори бажають отримувати інвестиційний дохід: у вигляді готівкових дивідендів або капіталізованого доходу. При цьому прибічники першого варіанту зменшують ліквідність ринку капіталу (роблять примарними перспективи майбутнього зростання), роблять його менш привабливим для міжнародних інвесторів.

На рівень інвестиційної безпеки впливає режим валютного курсу та відсоткова політика, що встановилися в країні. Так, скажімо, наявність валютного коридору поряд з позитивними реальними відсотковими ставками є визначальним чинником залучення портфельних інвестицій у фінансові активи, що деноміновані в національній валюті.

На рівні інвестиційної безпеки позначається характер амортизаційної політики. Так, скажімо, амортизаційна політика, що передбачає вилучення у підприємств нарахованих сум амортизаційних відрахувань, явно знижує рівень інвестиційної безпеки. Залежить інвестиційна безпека і від часових меж прийняття рішень про інвестування. Найдовше триває процес прийняття рішень у міжнародних фінансових організаціях.

Інвестиційна політика нового покоління має ґрунтуватися на кількох принципах: спрямування інвестиційних потоків до ключових галузей національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності; інтеграція до стратегій розвитку окремих галузей та економіки країни загалом; максимізація позитивних та мінімізація негативних ефектів від інвестування; відповідальність суб'єктів за наслідки інвестиційної діяльності; посилений інституціональний вплив на реалізацію інвестиційної політики [9].

Вважаємо за доцільне також прийняти закон про іноземні інвестиції, який би визначив загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території нашої держави. Прикладом може слугувати Закон про іноземні інвестиції Республіки Таджикистан, спрямований на забезпечення рівного захисту прав та інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, на ефективне функціонування народного господарства Республіки Таджикистан в умовах ринкової економіки. Інвестиціями визначаються всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються іноземними інвесторами у виробництво товарів, виконання робіт і надання послуг, у результаті чого утворюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [10].

Окрім вищезгаданого, чинне законодавство має ряд недоліків, які створюють штучне оподаткування тих сум, які не є за своєю суттю доходом платників податків, а за фактом є витратами на створення нових підприємств. Так, згідно із законами України внесення грошових коштів або майна до статутного капіталу юрособи в обмін на корпоративні права, вважаються прямою фінансовою інвестицією. Під цим поняттям мається на увазі господарська операція, яка передбачає придбання корпоративних прав та / або цінних паперів в обмін на кошти або майно. При цьому під час проведення таких операцій платник податку, який хотів придбати корпоративні права іншої юридичної особи, мав сплатити ще податок на додану вартість.

Дійсно, ПДВ – найбільш значний за обсягом з усіх податків, які нараховуються в державний бюджет. Логічно припустити, що його скасування призведе до значних втрат бюджету України. Однак варто зазначити, що зараз в Україні вже існує подібне податкове стимулювання для іноземних інвестицій. Так, частиною 2 ст. 287 Митного кодексу України визначено, що товари, які ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, звільняються від сплати ввізного мита [11].

Нові пільги, такі як, наприклад звільнення від оподаткування внесків до статутного капіталу, будуть стимулювати вітчизняних платників податків створювати нові підприємства, у тому числі, залучаючи іноземні інвестиції, що сприяло б створенню нових робочих місць. Це, у свою чергу, у довгостроковій перспективі значно б збільшило надходження до державного та місцевих бюджетів.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновки про те, що на сьогоднішній день українцям необхідним є посилення законодавчої бази захисту прав іноземних інвесторів, які прагнуть інвестувати у вітчизняну економіку. Потрібно зобов'язати певний правоохоронний орган захищати ці інвестиції. Адже наповнювати державну казну можна і потрібно було б за рахунок реального прибутку, розвитку окремих секторів економіки, а не за рахунок податків. Багато в чому роль держави в побудові ефективного механізму забезпечення інвестиційної безпеки зводиться до визначення цілей розвитку фінансової системи, що схвалюються суспільством, та реалізації механізму узгодження інтересів у інвестиційній сфері на основі обґрунтованого використання елементів її координації та взаємозумовлення.

Отже, інвестиційна безпека визначається чіткою інвестиційною політикою, розрахованою на тривалу перспективу. Реалізація інвестиційної безпеки визначається розробкою механізму інвестиційної безпеки як певного способу функціонування її системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646. – (зі змінами).
2. Денисенко М.П. Інвестиційне партнерство та його роль у прискоренні розвитку економіки / М.П. Денисенко // Проблеми науки. – 2003. – № 1. – С. 15–23.
3. Міжнародна інвестиційна діяльність : підручник / Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський, О.М. Мозговий та ін. ; за ред. Д.Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2003. – 387с.
4. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – К. : Вид-во КВІЦ, 1999. – 464 с.
5. Сундук А. Банківське кредитування як чинник гарантування інвестиційної безпеки регіонів України / А. Сундук, Я. Юрін // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 24–26.

6. *Татаренко Н.О.* Теорії інвестицій : навч. посіб. / Н.О. Татаренко, А.М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.

7. *Барановський О.І.* Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О.І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.

8. *Бригінець О.О.* Правове забезпечення інвестиційної безпеки держави як структурного елементу фінансової безпеки держави / О.О. Бригінець // Держава та регіони. Серія : Право. – 2016. – № 4. – С. 52–57.

9. *Затоноцька Т.* Інвестиційна безпека України в період євроінтеграційних процесів / Т. Затоноцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/1076?view=material.

10. Об иностранных инвестициях [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tajemb.kiev.ua/ob-inostrannyh-investitsiyah/>.

11. *Руденко В.* Налог на прибыль, которой нет. Как привлечь инвесторов в страну? / В. Руденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blogs.korrespondent.net/blog/business/3811060/>.

Отримано 16.01.2017